

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**«Μελέτη περίπτωσης παιδιού προσχολικής ηλικίας με Διαταραχή Αυτιστικού
Φάσματος (ΔΑΦ) – Διδασκαλία Κοινωνικών/ Συναισθηματικών δεξιοτήτων μέσω
Κοινωνικών Ιστοριών σε μορφή διαδραστικού Προγράμματος Scratch»**

**"Case Study of a Preschool Child with Autism Spectrum Disorder (ASD) - Teaching
Social / Emotional Skills through Social Interactive Stories via Scratch Program"**

της

Ιωάννας Βουρνούκα

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
Στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
Με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^η Επιβλέπουσα: Δρ. Ζωή Καραμπατζάκη,

Συνεργαζόμενη ερευνήτρια ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

2^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Δρίγκας Αθανάσιος,

Ερευνητής Α΄ ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

3^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Λολίτσας Κωνσταντίνος,

Συνεργάτης ερευνητής ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

Αθήνα, 2022

Περίληψη

Αντικείμενο και σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η βελτίωση των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων παιδιών με ΔΑΦ, μέσω της γνωστικής στρατηγικής των κοινωνικών ιστοριών. Μία άλλη διάσταση που επιδιώκει να δώσει αυτή η ερευνητική πρόταση είναι ο διαδραστικός χαρακτήρας που μπορεί να δοθεί στις κοινωνικές ιστορίες. Η μελέτη αποσκοπεί να αναδείξει τη διαδραστική κοινωνική ιστορία, ως διδακτική πρόταση για τους/τις εκπαιδευτικούς, όσο και τις θετικές επιδράσεις που μπορούν να προκύψουν από τη χρήση των κοινωνικών ιστοριών, μέσω των ΤΠΕ, κατά την εκμάθηση κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦ. Η πρόταση της συγκεκριμένης έρευνας αφορά μία μελέτη περίπτωσης, με δείγμα που επιλέχθηκε, ένα αγόρι νηπιακής ηλικίας, πέντε ετών που φοιτά σε Δημόσιο ενιαίο Νηπιαγωγείο της Κομοτηνής, το οποίο έχει διαγνωστεί από την αρμόδια υπηρεσία (ΚΕΔΑΣΥ) με αυτιστική διαταραχή, υψηλής λειτουργικότητας.

Η μελέτη περίπτωσης ξεκίνησε με τη διατύπωση του σκοπού και των ερευνητικών υποθέσεων που αφορούν τη μείωση των ανεπιθύμητων συμπεριφορών και ενεργειών από το παιδί με ΔΑΦ προς τους συνομηλίκους και τις συνομηλικές του, την εκμάθηση νέων εναλλακτικών τρόπων συμπεριφοράς και προσέγγισης προς τους συμμαθητές και συμμαθήτριές του και να αντιληφθεί το παιδί με ΔΑΦ το συναίσθημα της στεναχώριας (από τις εκφράσεις του προσώπου και τα μη λεκτικά σήματα) και να αντιδράσει καταλλήλως. Ακολούθησε η βιβλιογραφική ανασκόπηση, προκειμένου να οριστούν βασικές έννοιες που στοιχειοθετούν το θεωρητικό υπόβαθρο της μελέτης.

Ακολουθεί η μεθοδολογία της μελέτης που αφορά τον λεπτομερή σχεδιασμό για την προετοιμασία διαδραστικών κοινωνικών ιστοριών. Η έρευνα με βάση το σχεδιασμό είναι μια προσέγγιση που συνδυάζει το σχεδιασμό και την πρακτική με εμπειρικά βήματα.

Τα υλικά της μελέτης αφορούν το ψηφιακό περιβάλλον Scratch 3, το πρόγραμμα που επιλέχθηκε για τη δημιουργία και προβολή των διαδραστικών βίντεο. Θεωρείται ένα διεθνώς καταξιωμένο εκπαιδευτικό πολυμεσικό προγραμματιστικό περιβάλλον, μία οπτική γλώσσα προγραμματισμού και ανήκει στην κατηγορία των περιβαλλόντων προγραμματισμού για αρχάριους.

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της εξατομικευμένης εκπαιδευτικής παρέμβασης πραγματοποιήθηκαν διαδοχικές αξιολογήσεις του μαθητή, σε κοινωνικο-

συναισθηματικό επίπεδο. Για τη διαδικασία αξιολόγησης χρησιμοποιήθηκε το σταθμισμένο τεστ AQ-10 (Child Version) Autism Spectrum Quotient (AQ) Allison, Auyeung & Baron-Cohen, (2012). που δημοσιεύθηκε στο Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, υπό την εποπτεία του Πανεπιστημίου Cambridge.

Τα ευρήματα που προέκυψαν και καταγράφηκαν, από την εφαρμογή του εξατομικευμένου προγράμματος, αποτελούν αξιοσημείωτο υλικό που μπορεί να υποστηρίξει, να εμπλουτίσει και να συμπληρώσει τα ευρήματα που έχουν ήδη προκύψει από όμοιες έρευνες.

Οι βιβλιογραφικές πηγές που αξιοποιήθηκαν αφορούν ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, επιστημονικά άρθρα και έγκυρες επιστημονικές ιστοσελίδες, με δημοσιεύσεις και συγγραφή, ως επί το πλείστον, από το 2013 και έπειτα, χρονολογία ορόσημο, λόγω των αλλαγών που επήλθαν στο DSM-5.

Λέξεις-κλειδιά: ΔΑΦ, Κοινωνικές ιστορίες, Διαδραστικά Προγράμματα, Αναγνώριση συναισθημάτων, Ενσυναίσθηση, Κοινωνικές δεξιότητες

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση & Ξενόγλωσση

- Acar, C., Tekin-Iftar, E., & Yikmis, A. (2017). Effects of mother-delivered social stories and video modeling in teaching social skills to children with autism spectrum disorders. *The Journal of Special Education*, 50(4), 215-226.. Μεταφορτώθηκε στις 3/10/2021 από <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022466916649164>
- Allison, C., Auyeung, B., & Baron-Cohen, S. (2012). Toward brief “red flags” for autism screening: the short autism spectrum quotient and the short quantitative checklist in 1,000 cases and 3,000 controls. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(2), 202-212. Μεταφορτώθηκε στις 5/10/2021 από <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2011.11.003>
- American Psychiatric Association, D. S., & American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (Vol. 5). Washington, DC: American psychiatric association.
- Αντωνίου, Α. Σ., & Δαλιανά, Ν. (2017). Αιτιολογικοί παράγοντες των διαταραχών αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ). *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2016(1), 137-151. Μεταφορτώθηκε στις 24/04/20 από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/edusc/article/view/836/1115>
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg
- Carrascosa-Romero, M. C., & De Cabo-De La Vega, C. (2015). The comorbidity of ADHD and Autism Spectrum Disorders (ASDs) in community preschoolers. *ADHD- New Directions in Diagnosis and Treatment*, 109-162. Μεταφορτώθηκε στις 12/12/20 από <https://www.intechopen.com/chapters/49117>
- Chamberlain, B., Kasari, C., & Rotheram-Fuller, E. (2007). Involvement or isolation? The social networks of children with autism in regular classrooms. *Journal of autism and developmental disorders*, 37(2), 230-242. Μεταφορτώθηκε στις 20/12/20 από <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.472.9620&rep=rep1&type=pdf>
- Clark, A. (2005). Listening to and involving young children: A review of research and practice. *Early child development and care*, 175(6), 489-505. Μεταφορτώθηκε στις 15/09/21 από <https://doi.org/10.1080/03004430500131288>

- Γαλάνης, Π. (2020). *Εκπαίδευση μαθητών και μαθητριών με Διαταραχή Φάσματος: Καλές πρακτικές για τη σχολική τους ένταξη*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών «Διόφαντος»
- Γελαστοπούλου, Μ. & Παπαμιχαλοπούλου, Ε. (2020). *Οδηγός εκπαιδευτικού για την ανάπτυξη κοινωνικών, συναισθηματικών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων ζωής και αυτόνομης διαβίωσης για μαθητές με αναπηρία μέσω Κοινωνικών Ιστοριών*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών «Διόφαντος»
- Ghanouni, P., Jarus, T., Zwicker, J. G., Lucyshyn, J., Mow, K., & Ledingham, A. (2019). Social stories for children with autism spectrum disorder: Validating the content of a virtual reality program. *Journal of autism and developmental disorders*, 49(2), 660-668. Μεταφορτώθηκε στις 3/10/2021 από <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30203311/>
- Γλέζου Κ., Ιωσηφίδου Μ., (2019). Δημιουργώ ψηφιακά έργα προγραμματίζοντας στο περιβάλλον Scratch 3.0. *Πρακτικά Εργασιών του 10ου Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη»*. Ρόδος, 12-14 Απριλίου 2019 Μεταφορτώθηκε στις 14/01/2022 από https://blogs.sch.gr/glezou/files/2020/02/2019_scratchday_rodos-glezou.pdf
- Goleman, D. (1998). *Η συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο της εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκονέλα, Ε.Χ. (2006). *Αυτισμός: Αινίγματα και Πραγματικότητα: Από τη Θεωρητική Προσέγγιση στην Εκπαιδευτική Παρέμβαση: Για γονείς, εκπαιδευτικούς Γενικής και Ειδικής Αγωγής και νηπιαγωγούς*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Gray, C. (2010). *The new Social Story™ book: Revised and expanded 10th anniversary edition*. Arlington, TX: Future Horizons.
- Gray, C. (2016). *Κοινωνικές Ιστορίες- Αυθεντικές Ιστορίες*. Αθήνα: Γλαύκη
- Δαφέρμου Χ., Κουλούρη Π., & Μπασαγιάννη Ε. (2008). *Οδηγός Νηπιαγωγού- Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί, Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- Stathopoulou, A., Loukeris, D., Karabatzaki, Z., Politi, E., Salapata, Y., & Drigas, A. (2020). Evaluation of Mobile Apps Effectiveness in Children with Autism Social Training via Digital Social Stories. *International Journal of Interactive Mobile*

- Technologies (iJIM)*, 14(03), pp. 4–18. Μεταφορτώθηκε στις 12/02/22 από <https://doi.org/10.3991/ijim.v14i03.10281>
- Κάκουρος Ε. & Μανιαδάκη Κ. (2006), *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδάνος
- Καραντάνος, Γ (2003). «Αναδόμηση»-ΕΠΕΑΚ 2. Δοκίμια Επιμόρφωσης. Αναβάθμιση του θεσμού της Εκπαίδευσης ατόμων με αυτισμό στην Α/βθμια και Β/βθμια Εκπαίδευση. Αθήνα ΕΚΤ (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης). Μεταφορτώθηκε στις 12/01/22 από http://edu-gate.minedu.gov.gr/amea/prakseis_epeack/dokimia_ekseidikeyshs.pdf
- Kim, S. H., & Lord, C. (2013). *The neuroscience of autism spectrum*. Μεταφορτώθηκε στις 12/01/22 από <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-391924-3.00002-8>
- Μαυροπούλου, Σ. (2011). Αποτελεσματικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και διδακτικές στρατηγικές για τα παιδιά στο φάσμα του αυτισμού. *Ειδική Αγωγή: Από την έρευνα στη διδακτική πράξη*, 83-134. Αθήνα: Πεδίο.
- Μισαηλίδη, Π., και Παπούδη, Δ. (2017). Έκφραση, αντίληψη και κατανόηση συναισθημάτων στον αυτισμό: Ψυχολογικά και νευροβιολογικά ευρήματα. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 14(54). Μεταφορτώθηκε στις 27/12/19 από <http://ojs.lib.uth.gr/index.php/tovima/article/view/256/197>
- Ναούμ, Ε. (2021) *Επιμορφωτικό – υποστηρικτικό υλικό Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες μέσω εργαστηρίων» (MIS 5092064). Δεξιότητες 21ου αιώνα (4cs) Δεξιότητες ζωής. Φροντίζω το Περιβάλλον*. ΙΕΠ Μεταφορτώθηκε στις 5/09/21 από https://elearning.iep.edu.gr/study/pluginfile.php/154927/mod_resource/content/16/erde_fp1.pdf
- Norrelgen, F., Fernell, E., Eriksson, M., Hedvall, Å, Persson, C., Sjölin, M., & Kjellmer, L. (2015). Children with autism spectrum disorders who do not develop phrase speech in the preschool years. *Autism*, 19(8), pp. 934-943. Μεταφορτώθηκε στις 12/12/20 από <https://doi.org/10.1177/1362361314556782>
- Νομικού, Χ. (2021). *Δεξιότητες: Δεξιότητες ζωής Δεξιότητες του νου. Φροντίζω το Περιβάλλον Οικολογία: Φιλοζωία- Δικαιώματα των ζώων και αειφορία*. ΙΕΠ Μεταφορτώθηκε στις 15/09/2021 από

https://elearning.iep.edu.gr/study/pluginfile.php/155130/mod_resource/content/6/erde_p3.pdf

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. (1997). *Ταξινόμηση ICD-10 ψυχικών διαταραχών και διαταραχών συμπεριφοράς: Κλινικές περιγραφές και οδηγίες για τη διάγνωση*. Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις

Παπαμιχαλοπούλου, Ε. (2021). *Κοινωνικές ιστορίες. Μοιράζομαι τα παιχνίδια με τους φίλους μου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών «Διόφαντος»

Παπαμιχαλοπούλου, Ε. (2021). *Κοινωνικές ιστορίες. Πώς χαιρετάω και πώς αποχαιρετάω*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών «Διόφαντος»

Παπαμιχαλοπούλου, Ε. (2021). *Κοινωνικές ιστορίες. Τι είναι λύπη*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών «Διόφαντος»

Sunagul, S. B., Vuran, S., & Akbulut, Y. (2017). Design and use of interactive social stories for children with autism spectrum disorder (ASD). *Contemporary Educational Technology*, 8(1), pp. 1-25. Μεταφορτώθηκε στις 10/12/20 από τον ιστότοπο <https://doi.org/10.30935/cedtech/6184>

Τσιόπελα, Δ., & Τζιμογιάννης, Α. (2018). Οι ΤΠΕ στην εκπαίδευση ατόμων με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος: Βιβλιογραφική επισκόπηση. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 10(1), 19-35. Μεταφορτώθηκε στις 27/12/19 από <http://earthlab.uoi.gr/thete/index.php/thete/article/view/280/151>

Τσίντζος, Π (2021). *Μεθοδολογία εμφύχωσης δεξιοτήτων: Διαχείριση Σταδιοδρομίας - Επιχειρηματικότητα - Γνωριμία με Επαγγέλματα*. ΙΕΠ Μεταφορτώθηκε στις 15/09/21 από https://elearning.iep.edu.gr/study/pluginfile.php/201720/mod_resource/content/9/erde_dk_5.pdf

Επίσημη ιστοσελίδα του Scratch: <https://scratch.mit.edu/>